

УДК 711.435

Антонець М.О.,
Полтавський університет економіки і торгівлі

АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБ'ЄКТІВ РЕКРЕАЦІЇ НА ПОЛТАВЩИНІ

Розглядається архітектурно-просторовий потенціал об'єктів рекреації на Полтавщині. Проаналізовано основні пам'ятки архітектури Полтавської області. Окремо наголошена увага на важливості максимального залучення у туристичну індустрію наявних атрактивних об'єктів рекреації, які ще не задіяні у туристичній галузі.

Ключові слова: архітектурне середовище, туристична привабливість, атрактивність території, архітектурно-просторовий потенціал, рекреація.

Постановка проблеми. За останні роки у світі зростає значення рекреації, що пов'язано із збільшенням доходів населення економічно розвинутих країн, підйомом освітнього рівня людей, забрудненням екологічних систем у великих промислових районах, підвищенням психологічного навантаження на людину через прискорення темпу життя, розвитком транспортного сполучення. Рекреаційні ресурси є матеріальною передумовою формування туристичної індустрії та потребують бережного використання, охорони та примноження. Необхідно їх якісно та кількісно оцінювати, визначати ступінь придатності та альтернативності використання.

Під рекреаційними ресурсами розуміється сукупність компонентів природних комплексів і об'єктів історико-культурної спадщини, що формують гармонію цілісності ландшафту, пряме й опосередковане споживання яких робить сприятливий вплив, допомагає підтримці й відновленню фізичного й духовного здоров'я людини [1]. Вони є основою формування туристичного продукту та його пропозиції. Головними критеріями оцінки рекреаційних об'єктів є туристський інтерес і туристські враження. Об'єктами туристського інтересу є визначні пам'ятки, природні та соціально-культурні об'єкти показу тощо, які задовольняють потреби туриста під час подорожі.

Україна розташована у центрі Європи на перехресті транспортних шляхів і має сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси. При цьому вона значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку рекреаційно-туристичних послуг. Такий стан не є нормальним і потребує активізації процесів щодо створення у нашій державі потужної рекреаційної індустрії, яка

спроможна задовольняти різноманітні рекреаційні потреби як мешканців України так і іноземних туристів.

Україна володіє величезним туристичним потенціалом, що може зацікавити іноземних туристів для ознайомлення з її історією та культурою. Важливе місце у розвитку туризму в державі займають культурні об'єкти, пам'ятки історії, архітектури, археології, які є важливим засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Існує багато перешкод для функціонування рекреаційного комплексу Полтавської області, а саме негативний імідж України щодо проведення відпочинку, відсутність належної реклами, транспортні труднощі, пов'язані з приїздом в Україну і Полтавщину та пересуванням по її території [1]. Проблеми рекреаційного комплексу Полтавщини виходять із загальнодержавних проблем у сфері рекреаційного комплексу України. Сучасний стан туризму не відповідає потенційним можливостям області, яка має все необхідне для розвитку.

На сьогоднішній день українське суспільство переживає складний період, що пов'язано, насамперед, з війною на сході держави. Головною проблемою є те, що необізнані закордонні туристи вважають, що територія воєнного конфлікту простягається по всій території Лівобережної України. Це спричиняє занепад туристичної галузі. Тому навіть Полтавщина, яка не є територією воєнних дій, втрачає значну кількість клієнтів туристично-рекреаційних послуг. Побоювання іноземних туристів за свою безпеку гальмує ріст в'їзного туризму. Окрім цього, на міжнародному ринку Україна фактично невідома як країна з розвинутою рекреаційною індустрією. Одночасно з цим розширення внутрішнього туризму відбувається повільно через нестабільну економічну ситуацію в країні та зниження рівня життя населення. Розвиток туризму є важливим чинником підвищення якості життя через засоби отримання прибутків, поліпшення роботи по охороні пам'яток історії, створення додаткових робочих місць, що вкрай важливо для Полтавщини.

Мета дослідження – аналіз архітектурно-просторового потенціалу об'єктів рекреації на Полтавщині

Об'єктом дослідження є архітектурно-просторовий потенціал об'єктів рекреації.

Предмет дослідження – об'єкти рекреації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження архітектурно-просторового потенціалу об'єктів рекреації на Полтавщині проходило на основі вивчення та аналізу наукових праць Н. Фоменко, Л. Оніщук, В. Павлова, Л. Патенко, Є. Панкова, К. Маца, А. Кудрицького, Б. Тристанова, І. Книш та ін [1, 2,3,4,5,6,10].

Туристичний потенціал регіону, що описаний в обласній «Стратегії розвитку Полтавської області на період до 2020 року» реалізується на основі можливостей пристосування об'єктів культурної спадщини для туристичних відвідувань, забезпечення їх відповідною інфраструктурою та інформаційним облаштуванням. Такі кроки призведуть до покращення стану рекреаційних зон та туристичних об'єктів. Окрім інших позицій, сталий розвиток туристичної галузі Полтавщини передбачає впорядкування туристичних ресурсів та формування позитивного туристичного іміджу області [7].

Виклад основного матеріалу. Як відомо, архітектура виступає основним об'єктом туристичної діяльності та є елементом брендингу. Історико-культурні та природні ресурси часто стають головними при організації подорожі, формують туристичну привабливість території. Постійний розвиток туристичної індустрії повинен включати в себе використання пам'яток архітектури, які не були залучені в якості туристичних об'єктів. Одночасно з цим у програми туристичних подорожей доречно включати приклади сучасної архітектури, яку індустрія туризму може використовувати для створення фірмового стилю міста.

Полтавщина має багато місць відпочинку, історичних пам'ятників та інших визначних об'єктів, здатних привернути увагу туристів не лише своєї області, а й інших регіонів України, а також туристів зарубіжних країн. Полтавська область є привабливим рекреаційним регіоном та має розгалужену транспортну мережу, що є гарним фактором для розвитку туризму.

На Полтавщині збереглися історичні міста: Хорол, Говтва, Лубни, Пирятин, Полтава та ін. Найдавнішим із населених пунктів Полтавщини є Хорол, який уперше згадується в 1083 р. Полтава розташована по обидва береги р. Ворскли. У письмових джерелах поселення вперше згадується в 1174 р. під назвою Лтава. З 1802 р. місто стає губернським центром [3]. Тут зосереджений значний історико-культурний потенціал, який можна простежити загалом на протязі тих чи інших туристичних програм чи маршрутів. Місто називають духовною столицею України.

Архітектурна спадщина Полтавщини представлена пам'ятками різних архітектурних стилів. Переважно це споруди культового та громадського призначення, які збудовані на межі XVIII ст. – XIX ст. Значне місце у переліку пам'яток займає Хрестовоздвиженський монастир в м. Полтаві (XVIII ст. – XIX ст.). Також барокова архітектура Полтави представлена Дзвіницею Успенського собору. Ансамбль Мгарського Спасо-Преображенського монастиря (XVIII ст.), розташований неподалік від Лубен, складається з Преображенського собору, Благовіщенської церкви, трапезної з келіями, надбрамної дзвіниці, будинку ігумена, двоповерхового готелю [3]. Серед

пам'яток архітектури українського бароко – Преображенська церква (1727-1732 рр.) в с. Великі Сорочинці Миргородського району та Троїцька церква в Диканьці (1780 р.) [8].

Спаська церква виконана у давньоруському стилі та є одним з найдавніших храмів Полтавської області. У 1762 році в передмісті Полтави була збудована однокупольна Вознесенська церква. Зовнішність цієї церкви є зразком переходу від стилю бароко до класики [9].

Пам'ятки архітектури класицизму будувалися у дворянських садибах міст і сел губернії, а саме Миколаївська церква (1794 р.), дзвіниця (1810 р.) та тріумфальна арка (1820 р.) у садибі Кочубеїв, що у Диканьці, садибний будинок та інші споруди у маєтку Муравйових-Апостолів у с. Хомутець Миргородського району, будівлі у садибі Закревського у с. Березова Рудка Пирятинського району. Існує припущення, що автором проекту садиби Муравйових-Апостолів (кінець XVIII ст.) був Б. Растреллі.

До пам'яток архітектури зрілого класицизму також відносяться церкви Троїцька (м. Котельва, 1812 р.), Успенська (с. Веприк Гадяцького району, 1821. р.), Благовіщенська (с. Федорівка Карлівського району, 1828 р.) Всіхсвятська (м. Гадяч, 1836. р.). Принципи стилю класицизму реалізовані у забудові Кременчука, Полтави та інших населених пунктів [8].

Одним з найпривабливіших туристсько-екскурсійних об'єктів міста та видатним зразком вітчизняного містобудування XIX ст. й архітектурного класицизму є ансамбль Круглої площі у Полтаві. За проектом архітектора М. Амвросимова Полтаву передбачалось перетворити на «малий Петербург» та закласти новий центр міста. З 1806 по 1811 р. було споруджено будинок Полтавських губернських присутніх місць, будинок Полтавського цивільного губернатора, будинок Полтавського віце-губернатора, будинок Малоросійського поштамту, будинок Полтавського дворянського зібрання, повітові присутні місця та ін. Більшість споруд з ансамблю Круглої площі побудували за типовими проектами петербурзького архітектора А. Захаров, а прив'язку здійснив М. Амвросимов. З північного боку площі у 1835-1840 рр. з'являється найбільш масштабна споруда - Полтавський кадетський корпус [6].

Полтава відома й іншими пам'ятниками епохи класицизму, а саме будинок пожежної команди (1808 р.); колишня Богодільня (1820 р.), а нині один із корпусів обласної лікарні; школа садівництва (1830 р.), а зараз міська інфекційна лікарня; інститут шляхетних дівчат (1832-1836 рр.), а нині головний корпус ПНТУ та ряд інших.

На Полтавщині було збудовано багато споруд у стилях романтизму, еkleктики, модерну тощо. Мурована Покровська церква у с. Плішивець

Гадяцького району (1906 р.) несе на собі відбитки пошуку в архітектурі українського національного стилю [8].

Перші три споруди у стилі українського модерну були побудовані саме на Полтавщині. У 1908 р. споруджено будинок Полтавського губернського земства, в якому нині міститься Полтавський краєзнавчий музей. Він є одним з найбільш оригінальних будинків та взірцем українського модерну, так як архітектор В. Кричевський та художники С. Васильківський і М. Самокиш використовували спадщину української народної архітектури та мистецтва. Дана споруда та собор в ім'я Різдва Богородиці в Козельщині є яскравими прикладами архітектури українського модерну. Будівля колишнього Дворянського та Селянського банку архітектора А. Кобелева, у якій сьогодні знаходиться обласне управління СБУ, споруджена на початку ХХ ст. та вважається одним з кращих зразків українського модерну. Вона є пам'яткою архітектури національного значення.

Будинок Земельного банку споруджений у 1901 році за проектом відомого архітектора О. Ширшова у стилі французько-італійського ренесансу. Він внесений до реєстру пам'яток архітектури місцевого значення. Зараз тут знаходиться Аграрний коледж управління і права.

Серед архітектури полтавського модерну є такі об'єкти: Будинок Полтавського губернського земства, Будинок дитячої художньої школи, Будинок Бахмутського, Будинок Російського банку, Будинок РАЦС, Просвітницький будинок ім. М. Гоголя, Маєток Гуревича, Будинок товариства «Ромашка», Будинок Земської бібліотеки.

Каплиця святого великомученика Юрія Переможця є пам'яткою архітектури місцевого значення і була збудована у Полтаві у 1911-1914 рр. на честь зустрічі представників Полтавської губернії з російським імператором Миколою II під час урочистостей 1909 р. з нагоди 200-річчя Полтавської битви [9].

Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви» з 1981 р. входить до Міжнародної асоціації військово-історичних музеїв світу під егідою ЮНЕСКО. Він включає цілий комплекс пам'яток, присвячених подіям російсько-шведської кампанії 1709 р. Це і музей історії цієї події, польовий укріплений табір російської армії, редути, братські могили російських та шведських воїнів, Самсоніївська церква (1856 р.), пам'ятник загиблим шведським солдатам від росіян (1909 р.), пам'ятник шведам від співвітчизників (1909 р.), пам'ятник Петру I (1915 р.). Найвизначнішим пам'ятником є монумент Слави, що знаходиться у центрі Корпусного парку. В Полтаві зберігся пам'ятник коменданту міської фортеці О. Келіну (1909 р.) [3].

У межах старої полтавської фортеці на місці Подільського бастіону до 200-річного ювілею Полтавської битви у 1909 році була зведена споруда, без якої нинішні полтавці не уявляють своє місто. Це Біла Альтанка [9].

Макаріївська церква була збудована у 1901-1903 роках у передмісті Полтави. Особняк лікаря-окуліста А. Глейзера є пам'яткою архітектури місцевого значення, своєрідний за формою, з елементами готики та єврейської символіки у декорі. Він був збудований на початку ХХ сторіччя.

У 1903 р. в Полтаві відбулось відкриття пам'ятника І. Котляревському. У місті розташовані музей-садиба та літературно-меморіальний музей І. Котляревського, музеї П. Мирного, В. Короленка. У Полтавському художньому музею ім. М. Ярошенка можна побачити картини І. Шишкіна, І. Левітана, В. Маковського, І. Рєпіна, В. Сурікова, Н. Ярошенка, Т. Яблонської, Н. Самокиша та ін. У відділі західноєвропейського мистецтва зібрана колекція живопису, графіки, скульптури німецьких, голандських, італійських, французьких майстрів [3]. У Полтаві є музей авіації і космонавтики.

У 1995 р. у Полтаві до відзначення 225-річчя від дня народження І. Котляревського відкритий пам'ятник «Козацької слави», що відображає боротьбу українського козацтва за національне визволення. Під Полтавою у с. Жуки споруджено Пам'ятний знак С. Величку – найвизначнішому літописцеві козацької доби. Каплиця Пантелеймона Цілителя споруджена в 1999 році до 1100-річного ювілею Полтави на знак пам'яті про земляків, які спочивають у Полтавській землі [9].

У Сорочинцях в 1911 р. споруджено пам'ятник М. Гоголю та діє його літературно-меморіальний музей. У селі Гоголеве створено державний музей-заповідник М. Гоголя. У Диканці збереглись Миколаївська (1794 р.), Троїцька (1780 р.) церкви, Триумфальна арка, споруджена в 1820 р. за проектом Л. Руска. Зараз садиба Кочубея оголошена заповідником. У Диканці є парк, який називають Бузковим гаєм. У Гадячі діє краєзнавчий музей, а садиба Драгоманових оголошена державним заповідником. Поміщицька садиба (1805 р.) і Троїцька церква (1799 р.) збереглися в с. Вишняки[3].

Серед пам'яток архітектури Миргорода відомими є перший корпус Миргородського державного керамічного технікуму ім. М. Гоголя; колишнє приміщення чоловічої земської гімназії (1910 р.), а зараз приміщення середньої школи ім. П. Мирного; колишній будинок дворянського зібрання (1909 р), пам'ятка архітектури місцевого значення, а зараз виконує функцію приміщення Центру естетичного виховання; приміщення районної державної адміністрації, що виконувало раніше функцію будинку міської Думи (1912 р.). У місті Миргород споруджено пам'ятник грузинському поету Давиду Гурамшвілі.

На Горі Зажури в Лубенському районі споруджено меморіал народної скорботи "Голодомор–33". Пам'ятні знаки жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. та політичних репресій встановлено у с. Градизьку, селищах Козельщина та Решетилівка. У 2008 році пам'ятний знак жертвам Голодомору і політичних репресій встановлено у с. Артемівці, а на в'їзді до м. Лохвиці споруджено каплицю «Всіх скорботних радість» пам'яті всіх невинно убієнних. Місце вшанування пам'яті загиблих жертв репресій 30-х років ХХ ст. – урочище Триби Полтавського району [8].

Подвигу нашого народу в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. присвячено багато пам'яток, а саме братські та поодинокі могили радянських воїнів, партизанів, пам'ятні знаки загиблим воїнам-односельцям, пам'ятники радянським воєначальникам. Серед них – пам'ятники генерал-лейтенанту О. Зигіну, який загинув при звільненні Полтави, «Нескореній полтавці» Герою Радянського Союзу Лялі Убийвовк, генерал-лейтенанту П. Корзуну, який загинув при звільненні Гадяча, двічі Герою Радянського Союзу С. Ковпаку в Котельві, жінкам-полтавкам О. Бондаренко і К. Бородай, піонерам-героям О. Василенку, Б. Гайдаю, Т. Буценку, В. Савицькому. Історико-меморіальним заповідником є Шумейкове урочище, де у 1976 р. споруджено пам'ятник воїнам Південно-Західного фронту [8].

Можна чітко побачити, що архітектурно-просторовий потенціал Полтавщини має значну кількість об'єктів рекреації, які вже задіяні у туристичній галузі та таких, ще не задіяні у, але можуть використовуватися у майбутньому. Створення нових тематичних екскурсій по Полтавщині, присвячених саме пам'яткам архітектури може зацікавити як працюючих архітекторів, науковців, культурологів, так і стати навчальною базою для учнів та студентів мистецьких напрямків.

Прикладом такого спеціалізованого екскурсійного маршруту є «Класичний архітектурний ансамбль міста Полтави», під час якого туристи мають можливість ознайомитися із забудовою Полтави першої половини ХІХ століття. Умовно цей маршрут можна поділити на дві частини: забудова Першотравневого проспекту та Круглої площі Полтави. Він може бути як пішим, так і з використанням транспортних засобів [10, С. 14-15].

На основі цього маршруту, розширивши його за рахунок пам'яток архітектури кінця ХІХ - початку ХХ століття, можна виділити маршрут під назвою «Архітектурне обличчя Полтави». До першого маршруту можна включити будинок колишнього Художнього музею (1912), будинок першої, спорудженої у 60-і рр. ХІХ ст. (тепер СШ №3) та другої (1903. р., зараз ПДПУ ім. В. Короленка) чоловічих гімназій, просвітницький будинок ім. М. Гоголя, споруджений у 1901 р. (тепер кінотеатр «Колос»), будинок музичного училища,

зведений у 1914 – 1916 рр. (тепер Палац дитячої та юнацької творчості), земської бібліотеки, спорудженої у 1901 р. (тепер архів Полтавської обл.) і колишнього Земельного банку, споруджений у 1901. р. (аграрний коледж) [10, С. 15].

Маршрут «Архітектурне обличчя Полтави» може зацікавити як професійних архітекторів, так і пересічних туристів. Головними особливостями маршруту є насиченість існуючих об'єктів показу атракторами; достатньо різна стилістика архітектурних об'єктів з переважанням класичної забудови (ансамбль Круглої площі); розташування архітектурних пам'яток переважно в центральній частині міста (історичному центрі) [11, С. 25].

Висновки. Маючи такий ресурсний потенціал, туризм Полтавщини повинен сприяти зміцненню економіки регіону, наповненню бюджету, зростанню добробуту жителів, збереженню історико-культурної спадщини. Можна стверджувати, що архітектурна спадщина області повністю не вивчена, а її архітектурно-просторовий потенціал можна доповнювати об'єктами рекреації, які ще не задіяні у туристичній галузі.

Можна не тільки поєднувати, але й проводити тематичні екскурсії або туристичні подорожі за особливостями архітектурних стилів, а саме класицизму, українського бароко, модерну, романтизму, еkleктики тощо. Екскурсійні маршрути, присвячені пам'яткам архітектури, будуть цікавими усім, хто пов'язаний з історією мистецтва. Їх доречно використовувати для проведення практичних занять студентів вузів.

Список використаних джерел

1. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
2. Оніщук Л.М. Туристичний довідник / Л.М. Оніщук, В.В. Павлов, Л.М. Патенко. – Полтава: "АСМІ", 2006. – 16 с.
3. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник / Є.В. Панкова. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
4. Полтавська область: природа, населення, господарство: Географічний та історико-економічний нарис / За ред. Маца К.О. – Полтава: Полтавський літератор, 1998. – 336 с.
5. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – 1024 с.
6. История Полтавы (Сайт Бориса Тристанова) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://histpol.pl.ua/ru/?option=com_content&view=article&id=1046

7. Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Полтавської обласна рада. – Полтава, 2014. – Режим доступу: <http://oblrada.pl.ua/ses/6/26/3.pdf>

8. Пам'ятки історичної спадщини [Електронний ресурс] / Полтавська обласна державна адміністрація. Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/pamyatki-istorichnoyi-spadshchini-1>

9. Архітектурні пам'ятки [Електронний ресурс] / Спільний проект Веб-майстерні «Фокс» та відділу туризму Управління культури Полтавського міськвиконкому «Полтава туристична». – Режим доступу: <http://www.tourism.poltava.ua/novyny/2015/11/04/08/00/>

10. Книш І.П. Практичне краєзнавство: туристичні маршрути Полтави / І. П. Книш // Матеріали Міжрегіонального наукового симпозиуму (Полтава, 2 листопада 2006 р.). – Полтава: ПолтНТУ, 2006. – С. 14–15.

11. Антоненко М.О. Сучасний стан мережі екскурсійних маршрутів м. Полтава / М. О. Антоненко // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. – К. : КНУБА, 2012. – Вип. 45, Частина 1. – С. 20–29.

Аннотация

В статье рассматривается архитектурно-пространственный потенциал объектов рекреации на Полтавщине. Проанализированы основные памятники архитектуры Полтавской области. Отдельно подчеркнута на важности максимального вовлечения в туристическую индустрию имеющихся аттрактивных объектов рекреации, которые еще не задействованы в туристической отрасли.

Ключевые слова: архитектурная среда, туристическая привлекательность, аттрактивность территории, архитектурно-пространственный потенциал, рекреация.

Annotation

The architectural and spatial potential of recreation facilities in Poltava region. The article is about the architectural and spatial potential of recreation facilities in Poltava region. The paper analyze the main architectural monuments of Poltava region. The article also shows the importance of the involvement in the tourist industry attractive recreational facilities that are not yet involved in the tourism industry.

Key words: architectural environment, tourist attraction, attractiveness of territories, architectural and spatial potential, recreation.